

УДК 808:659.3 (477)

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/67-2-32>**Юлія МАСЛОВА,***orcid.org/0000-0002-5568-8282*

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри документно-інформаційних комунікацій

Національного університету «Острозька академія»

(Острог, Рівненська область, Україна) *yuliia.maslova@oa.edu.ua*

ЕКСПРЕСИВНІСТЬ ЯК ДОМІНАНТНА ОЗНАКА СУЧАСНОГО ГАЗЕТНОГО ДИСКУРСУ УКРАЇНИ ВОЄННОГО ПЕРІОДУ

Газетний дискурс воєнного періоду України – це динамічна сфера комунікації, в якій відображено особливості сучасної мовної ситуації реального іманентного буття. У наш час, науковий інтерес до мови газет зумовлений необмеженою тематикою, масовою аудиторією і потужним технічним прогресом у розвитку друкованих і електронних видань, які забезпечують ефективно інформування та вплив на соціум. Особливого значення у газетному дискурсі воєнного періоду набувають ті мовні засоби, що володіють здатністю виражати соціооцінні роздуми, оскільки експресивність, що має оціночний характер, є однією з основних характеристик газетного тексту. Експресивність як домінуюча ознака сучасного газетного дискурсу воєнного періоду реалізовує намір побудувати більш живий комунікативний зв'язок між журналістами та читачами. Саме суспільна значимість подій, жагучі емоції, що виникають на тлі жахливої війни, спонукає авторів використовувати виразні мовні засоби для привертання уваги та відчуття співпереживання для консолідації нації. Виразний, емоційний підхід до висвітлення реальних фактів і подій може стимулювати дискусії, мобілізувати громадян та вплинути на формування суспільних настроїв. У воєнний період мовні засоби стають особливо важливими для передачі складних емоцій та переживань. Лінгвістичний аналіз таких експресивних виразів допоможе розкрити різнобарвність стилістичних прийомів, що використовуються для персуазивного впливу на аудиторію. Вивчення експресивності в сучасному газетному дискурсі воєнного періоду допомагає розкрити не лише мовні, але й психологічні, філософські, культурні та комунікативні аспекти впливу мови на суспільство й навпаки. Експресивний газетний дискурс воєнного періоду поступово конструюється в культурну спадщину України. Він відображає дух нашого часу, мовні тренди епохи, емоційний стан суспільства та його реакцію на події, що відбуваються.

Ключові слова: газетний дискурс, експресивність, емоційність, воєнний період, комунікація.

Yuliia MASLOVA,*orcid.org/0000-0002-5568-8282*

Candidate of Philological Sciences,

Associate Professor at the Department of Document and Information Communications

National University of Ostroh Academy

(Ostrog, Rivne region, Ukraine) *yuliia.maslova@oa.edu.ua*

EXPRESSIVENESS AS A DOMINANT FEATURE OF MODERN NEWSPAPER DISCOURSE IN UKRAINE DURING THE WAR PERIOD

The newspaper discourse of the wartime period of Ukraine is the most dynamic sphere of communication, which reflects the peculiarities of the modern language situation of real immanent existence. Nowadays, scientific interest in the language of newspapers is determined by the unlimited subject, mass audience and powerful technical progress in the development of printed and electronic publications, which provide effective information and influence on society. Of particular importance in the newspaper discourse of the war period are those linguistic means that have the ability to express socio-evaluative thoughts, since expressiveness, which has an evaluative character, is one of the main characteristics of a newspaper text.

Expressiveness as a dominant feature of modern newspaper discourse of the war period realizes the intention to build a more lively communicative connection between journalists and readers. It is the social significance of the events, the burning emotions that arise against the background of the terrible war, that prompts the authors to use expressive linguistic means to attract attention and a sense of empathy for the consolidation of the nation. An expressive, emotional approach to the coverage of real facts and events can stimulate discussions, mobilize citizens and influence the formation of public attitudes. During the war period, linguistic means become especially important for the transmission of complex emotions and experiences. Linguistic analysis of such expressive expressions will help reveal the diversity of stylistic techniques used for persuasive influence on the audience. The study of expressiveness in modern newspaper discourse of the war period helps to reveal not only linguistic, but also psychological, philosophical, cultural and communicative aspects of the influence of language on society and vice versa.

Expressive newspaper discourse of the war period is gradually being constructed as part of the literary and cultural heritage of Ukraine. It reflects the spirit of our time, the language trends of the era, the emotional state of society and its reaction to the events taking place.

Key words: newspaper discourse, expressiveness, emotionality, wartime, communication.

Актуальність дослідження. Сучасний газетний дискурс воєнного періоду України тяжіє до емоційності, експресії, просторіччя, оцінності, виразності та постійного пошуку різноманітних способів його ословлення, оскільки для реалізації власних задумів журналісти зосереджують увагу читачів на фактах і подіях війни, проблемах цього кризового періоду, моделюючи атмосферу зацікавлення, співучасті, синкретизуючи логічне сприйняття й емоційне, щоби подати власну оцінку в свідомість читачів, сформувані в них певне ставлення до проблеми, що порушується у газетному тексті, стимулюючи відповідні дії респондентів. Тому мова газет – це не лише засіб комунікації, а й яскравий репрезентант емоцій, людських почуттів, волевиявлення, що реалізується в медійному мовленні завдяки експресивності. Газетний дискурс постійно перебуває в колі зацікавлення мовознавців, оскільки є одним із ключових формотворчих чинників сучасної мовної картини світу та мовленнєвих норм того чи того суспільства (Маслова, 2022: 32). Тому досить актуально досліджувати специфіку експресивно-виражальних засобів і способів їхньої реалізації в українськомовному газетному дискурсі воєнного періоду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Газетний дискурс завжди був об'єктом активних наукових розвідок у багатьох напрямках. Поняття дискурсу та комунікативний підхід до його вивчення вивчаємо в працях Г. Почепцова, О. Селіванової, К. Серажим, Ю. Маслової, Т. ван Дейка, І. Шевченка, О. Морозової та ін. Лінгвокогнітивне дослідження єдності часового й просторового вимірів зображуваного в газеті світу й засобів його мовленнєвого означування (хронотоп) здійснювали І. Колегаєва, М. Аль-Саїд. Лінгвостилістичному аспекту вивчення саме газетного дискурсу присвячено праці А. Загнітка, О. Попкової, Л. Тишакової, О. Хорошун, М. Навальної та ін. Питання мовної об'єктивації різних концептів у медійному дискурсі вивчали А. Вежбицька, О. Задорожна, В. Зусман, Л. Компанцева, Т. Космеда, М. Піменова, М. Скаб, В. Старко, Ю. Степанов, Т. Романова та ін.

Певною мірою торкалися дослідження мовної експресивності такі вчені-лінгвісти, як: А. Вежбицька, Т. Скубалинка, Р. Гжегорчикова, Ш. Баллі, Я. Зіма, О. Потебня, В. Русанівський, М. Пилинський, С. Єрмоленко та ін.

Незважаючи на вагому кількість дослідницьких розвідок у мовознавчих студіях, поняття експресивності залишається й досі актуальною науковою проблемою, адже взаємодія експресивності й стандарту в мові газетного дискурсу є рушійним чинником реалізації нових засобів вираження, що зумовлено воєнними подіями, суспільними трансформаціями, які потребують детального лінгвістичного спостереження та ґрунтовного аналізу. Експресивність постає своєрідним складником пізнавальної діяльності людини та набуває дедалі все більшої ваги, що зумовлено урізноманітненням шляхів для пізнання іманентного буття та його ословлення.

Об'єктом нашої наукової розвідки стали тексти української періодики: «Урядовий кур'єр», «Високий замок», «Волинь», «Вісник» та ін.

Мета дослідження – дослідити експресивний потенціал газетного дискурсу на матеріалі сучасної українськомовної преси воєнного періоду.

Виклад основного матеріалу. Прикметно, що категорії емоційності та експресивності завжди перебувають у синергії: емоційне слугує для вираження почуттів, а експресивне – для посилення персуазії (впливової сили слова), гостроти думки задля привернення уваги. Емоційність – життєдайне джерело для експресивності, але поняття експресивності набагато ширше, оскільки охоплює етично-естетичний, комунікативний та аксіологічний аспекти. Тому проблема експресивності – одна з вагомих лінгвософських проблем, оскільки пов'язана з емоційним волевиявленням особи (комуніканта) до того, про що йдеться в повідомленні (комунікаті) через вплив на читача (респондента).

Газетний дискурс воєнного періоду тяжіє до експресивного забарвлення включаючи образно-асоціативні прийоми збудження емоційного ставлення мовця та адресата. Головна мета такої експресивності – це активізація когнітивних станів психіки людини, щоби збуджувати увагу читачів і переживати певні емоційні стани разом задля єднання, консолідації нації й пропагування патріотичних ідей. Тому під експресивністю розуміємо певну систему мовних засобів, щоби якомога чуттєвіше й виразніше передати зміст газетної публікації і власне ставлення автора до описуваної події у час війни з метою підсилити вплив на емоційно-вольову й інтелектуальну сферу реципієнта.

Результат реалізації таких дій комуніканта може призвести до атрактивності, емотивності, оцінності, образності, стилістичної маркованості газетного тексту, причому, експресивне забарвлення залежить від досвіду автора (воєнні дії, зброя, техніка, поле бою, мобілізація тощо) щодо обговорюваної теми в публікації.

Досить влучно зауважує Н. Бойко, що «експресивність – це семантико-стилістична суперкатегорія, яка виявляється в смисловій моделі слова через окремі складові, що входять до денотативного, конотативного або образного макрокомпонента і яку можна визначити й аналізувати тільки у зв'язку з ними» (Бойко, 2005: 30). Тому варто наголосити, що експресивність формує комунікант у період створення газетного тексту: журналіст добирає саме ті мовні засоби, які сприятимуть досягненню комунікативних цілей, що нестимуть персуазивний вплив на реципієнта задля досягнення перлокутивного ефекту. Найбільш вагомо й ефективно – це уміло застосовані емоційні механізми автором, оскільки без цього не вдасться вплинути на мотивацію поведінки респондентів, зокрема мотивувати до мобілізації, патріотизму, відваги й самопожертви. Саме від мотиву залежить і вибір експресивних засобів для досягнення комунікативних цілей. Чим вагоміші суспільні цілі, тим інтенсивнішим є залучення експресивних засобів у газетний дискурс, адже, щоразу, здійснюючи персуазивний вплив на адресата, комунікант підвищує ймовірність досягнення своєї цілі. При цьому завжди варто вивчити психологічний портрет своєї цільової аудиторії, її потреб, страхів, очікувань, щоби передбачити, які саме мовні засоби справлять на читача найбільший вплив: «Тому не плачте зараз, жінки... А виштовхуйте з хат своїх чоловіків і синів – хай ідуть захищати Батьківщину! Хай не ховаються за **вашими спідницями!** Хай не паразитують на крові тих, хто без вагань **пішов у пекло, аби пекло не прийшло у кожен дім!**» (Час. – 14.04.2023.). Адресація саме до жіночої аудиторії, заради захисту рідної землі й домівки.

Мовна експресивізація газетного тексту воєнного періоду, на нашу думку, відбувається як свідомий процес добору відповідних мовних засобів або генезис інноваційних комунікативних інструментів (вербальних і невербальних семіотичних ресурсів) з метою передачі інтенцій комуніканта (автора повідомлення) задля фокусування уваги на суспільно вагомому фрагменті інформації. Саме тому експресивні засоби використовує журналіст задля того, щоби підкреслити головне – жахливість цієї несправедливої війни, жорстокість і нищість ворога, героїзм ЗСУ, волонтерів і народу України.

Експресивність газетного дискурсу – це результат синергії трьох функцій: **атракції, інформування та впливу** на роздуми читача. Журналісти через експресивні засоби маркують та кодують інформацію на тлі безперервного потоку повідомлень у масмедіа прагнучи до персуазії й перлокутивного ефекту. Варто звернути увагу також на поняття експресія, яке вдало подає дослідниця Н. Дорогович, інтерпретуючи експресію як «різновид лінгвопсихоментальної діяльності мовця (автора), результатом якої є такий прагматичний ефект, коли смисл висловлення чи окремих його компонентів передається з емоційно-логічним підсиленням, виражаючи емоції, суб'єктивні оцінки, інтенції мовця (автора) та впливаючи на емоційнопсихічний стан адресата (інтерпретатора)» (Дорогович, 2013: 22).

У сучасних умовах воєнного періоду України, експресивність постає не лише стилістичним прийомом в газетному дискурсі, а й комунікативним інструментом для вираження емоцій, гідності, патріотизму та глибоких почуттів жалю, відваги, розпачу й неймовірної жаги до перемоги, що допомагає консолідувати громадян, активізувати цивільну позицію та підтримати дух спільної боротьби за національну незалежність. Такі метафоричні вислови як *полум'я війни, вир війни, трясовина «мінських угод»* або *під градом ворожих куль* моделюють живі картини в уяві респондента, додаючи текстам емоційного навантаження: «Зброя – це дрова для **полум'я війни**. Але поки нема розуміння у лідерів світу, що **полум'я може перекинутися через паркан**» (Gazeta.ua. – 17 травня 2022); «*І навіть тоді, коли зі зброєю в руках відстоював рідну землю, під градом **ворожих куль** мок під дощами, мерз у лютий мороз...*» (Урядовий кур'єр. – 17 жовтня 2015); «*У вир війни з **гарячим серцем!***» (Проскурів. – 21 травня 2020); «*На жаль, усі ці вісім років наша держава, загрузнувши у **трясовині «мінських угод»** Путіна-Порошенка, відкладала проблему на потім*» (День. – 04 березня 2022).

Прагнучи до максимальної емоційно-експресивної виразності, журналісти часто-густо використовують і фразеологічні одиниці й елементи розмовного стилю в газетному дискурсі воєнного періоду: «*Не моя війна. **Не я цю кашу заварив. І воювати не буду***» (Gazeta.ua. – 30 квітня 2021); «*Це ви, чоловіки, у всьому винні, ви **заварили усю цю кашу** з «ДНР» та «ЛНР», бо захотіли погратись у війнушку, а нам, жінкам і дітям, тепер усе розсьорбувати!» (Урядовий кур'єр. – 27 травня 2015); «*Український народ терплячий, але **чаша терпіння** переповнилася після чергового обману, цього разу пов'язаного**

з асоціацією з Європейським Союзом» (Урядовий кур'єр. – 26 лютого 2014); «"Дамоклів меч" над росією» (Високий замок. – 30 серпня 2022); «Не хоче танцювати під дудку божевільного ідіота, який уявив себе великим вождем і тим, хто може покинути народами, як йому заманеться. Просто хоче поставити нас на коліна. А якою ціною!» (Вісник. – 08 березня 2022); «У всі віки проклятий кацап прагнув сидіти на шиї українців» (Вісник. – 08 березня 2022). Фразеологічні звороти, прислів'я, приказки, ідіоми та крилаті вирази є вагомими стилістичними засобами газетного дискурсу, життєдайним джерелом експресивно-емоційної насиченості.

Експресивно-стилістичне забарвлення лексем і фразем у газетному тексті воєнного періоду має різні відтінки, зокрема меліоративне (семантично позитивне) на позначення захисників і пейоративне (семантично негативне) на позначення ворога із відтінком зневаги, презирства, іронії та осуду: «І ніхто не може зупинити божевільного людоджера. Європа, Америка нас шкодує, щось допомагає, а по руках Путіну боїться дати, бо той придурок має атомну бомбу» (Вісник. – 08 березня 2022); «Десь на бідні голови українців знайшлося те нещасне миршаве чмо, яке уявило себе імператором, «собирателем русских земель». Путін! А здохло б ти в утробі матері, замість того, щоб принести стільки горя усім нам!» (Вісник. – 08 березня 2022); «Ця мерзота, яка прийшла на наші землі і паплюжить їх самою своєю присутністю (тепер я розумію значення фрази «русским духом пахнет» чи, радше сказати, смердить), не розуміє ані людської мови, ані елементарної людської логіки – тільки мову сили» (Волинь. – 20.05.2022); «Деякі мами дозволили своїм дітям вживати «путін-хуйло» (Волинь. – 10.03.2022); «В такому разі настала б його головна поразка – всередині Московії. Згряє просто розірве схибленого полинялого Акела» (День. – 04 березня 2022).

Експресивність на синтаксичному рівні газетного дискурсу воєнного періоду України виявляється через різноманітні структурні та синтаксичні засоби, які допомагають підсилити емоційний вплив текстів і зробити їх більш виразними. Використання окличних речень, розбиття на короткі синтаксичні конструкції надає медійним текстам піднесення та викликає напругу почуттів у респондентів «Ми переможемо! Це єдиний наш шлях! Наша мета, наша звитяга! Ми боремося за правду, за нашу рідну споконвічну землю, за нашу волю, як боролися наші славні козаки, хоробрі січові стрільці, борці за українську незалежність, митці Розстріляного відродження, незламні воїни УПА, мужні дисиденти, члени Народного руху, самовіддані воїни «Небесної сотні», як відстоюють наше небо, нашу землю, наше життя і нашу неньку Україну безстрашні воїни Збройних сил України! Слава Україні! Героям Слава! Слава Нації! Смерть ворогам! Україна – понад усе!» (Вісник. – 08 березня 2022). Таке часте використання автором окличних речень є потужним засобом для вираження емоцій, обурення від несправедливості, захоплення та висловлення власної позиції щодо реальних подій сьогодення, що додає тексту виразності, динаміки та глибини емоційного змісту. В експлікованому прикладі помічаємо використання речень з однорідними членами, які ніби «нашаровують» історичні постаті репрезентуючи історичний ланцюг борців за незалежність і свободу. Такі стверджувальні й спонукальні речення, заклики, несуть неймовірно емотивно-патріотичне навантаження для респондента.

Висновки. Експресивність в медіа текстах стала невіддільною частиною сучасного газетного дискурсу воєнного періоду України. Використання виразних мовних засобів та стильових прийомів дозволяє виразно передати емоційні аспекти важливих подій та залучити увагу аудиторії. Метафоричні вислови, порівняння, фразеологічні звороти, прислів'я, приказки, ідіоми, просторіччя, гасла й вигукі – це експресивно-виражальні домінуючі мови газет часу війни й протистояння, вагома частина її активного слововживання, що сприяє поглибленню розуміння латентного підтексту, закладеного в тексті, допомагає налагодити живий контакт із зацікавленим респондентом. Журналісти розкривають нові грані семантичних відтінків слів, що звучать в час війни з новою силою створюючи експресивне газетне мовлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бойко Н. І. Українська експресивна лексика: семантичний, лексикографічний і функціональний аспекти : монографія. Ніжин : ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2005. 552 с.
2. Дашченко Н. Експресивні засоби газетного дискурсу. *Лінгвостилістика: об'єкт – стиль, мета – оцінка* : зб. наук. праць, присвяч. 70-річчю від дня народж. проф. С. Я. Єрмоленко / Відп. ред. акад. НАН України В. Г. Складенко. Київ, 2007. С. 316–323.
3. Дорогович Н. О. Мовна експресія в художніх текстах українського резистансу 40 – 50-х років ХХ століття : дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Івано-Франківськ, 2013. 282 с.

4. Коваль Т. Л. Експресивність як одна з основних ознак образного слова. *Наукове видання «Українське мовознавство»* : [міжвідомч. наук. зб. / відп. ред. А. К. Мойсієнко]. Київ, 2009. Випуск 39/1. С. 183–187.
5. Маслова Ю. Риторика сучасного газетного українськомовного дискурсу. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологія»*. 2022. Вип. 14 (82). С. 31–37.
6. Сербенська О. А. Трансформація фразеологічних одиниць у мові газети. *Вісник Львів. ун-ту. Вип. 10. Сер. Журналістика*. Львів : Вид-во при Львів. держ. ун-ті видав. об'єднання «Вища шк.», 1978. С. 72–77.

REFERENCES

1. Boiko N. I. (2005) *Ukrainska ekspresyivna leksyka: semantychnyi, leksykohrafichnyi i funktsionalnyi aspekty : monohrafiia*. [Ukrainian expressive vocabulary: semantic, lexicographic and functional aspects: monograph]. Nizhyn : TOV «Vydavnytstvo «Aspekt-Polihraf». 552 p. [in Ukrainian].
2. Dashchenko N. (2007) *Ekspresyivni zasoby hazetnoho dyskursu* [Expressive means of newspaper discourse. Linguistics: object – style, goal – assessment: person. of science work]. *Linhvostylistyka: obiekt – styl, meta – otsinka : zb. nauk. prats, prysviach. 70-richchiu vid dnia narodzh. prof. S. Ya. Yermolenko / Vidp. red. akad. NAN Ukrainy V. H. Skliarenko*. Kyiv. P. 316 – 323. [in Ukrainian].
3. Dorohovych N. O. (2013) *Movna ekspresiiia v khudozhnikh tekstakh ukrainskoho rezystansu 40–50-kh rokiv KhKh stolittia* [Linguistic expression in artistic texts of the Ukrainian resistance of the 40s-50s of the 20th century] : dys. ... kand. filol. nauk : 10.02.01. Ivano-Frankivsk. 282 p. [in Ukrainian].
4. Koval T. L. (2009) *Ekspresyivnist yak odna z osnovnykh oznak obraznoho slova* [Expressiveness as one of the main features of figurative speech]. *Naukove vydannia «Ukrainske movoznavstvo»* : [mizhvidomch. nauk. zb. / vidp. red. A. K. Moisiienko]. Kyiv, 39/1. P. 183–187. [in Ukrainian].
5. Maslova Yu. (2022) *Rytoryka suchasnoho hazetnoho ukrainskomovnoho dyskursu* [Rhetoric of modern Ukrainian-language newspaper discourse]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia». Seriiia «Filolohiia»*. 14 (82). P. 31–37. [in Ukrainian].
6. Serbenska O. A. (1978) *Transformatsiia frazeolohichnykh odynyts u movi hazety* [Transformation of phraseological units in newspaper language]. *Visnyk Lviv. un-tu. Vyp. 10. Ser. Zhurnalistyka*. Lviv : Vyd-vo pry Lviv. derzh. un-ti vydav. obiednannia „Vyshcha shk.”. P. 72–77. [in Ukrainian].